Asiantuntijalausunto 13.10.2025

LAUSUNTO EDUSKUNNAN VALTIOVARAINVALIOKUNNALLE:

HE 99/2025 VP HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE
VALTION TALOUSARVIOKSI VUODELLE 2026

Baltic Sea Action Group (Elävä Itämeri säätiö sr.) kiittää kutsusta lausua esityksestä Valtion talousarvioksi 2026. Säätiö korostaa, että erityisesti nykyisessä epävakaassa maailman tilanteessa on huomioitava, miten turvallisuus-, ilmasto- ja ympäristökysymykset kytkeytyvät yhteen, niin vaikutusten kuin ratkaisujenkin osalta. Tämä keskinäisriippuvuus ulottuu sekä ulkoisen että sisäisen turvallisuuden piiriin, ja ratkaisuissa ovat yhdistettävissä ilmastonmuutoksen torjunnan, siihen sopeutumisen, luonnon monimuotoisuuden ja vesistöjen hyvän tilan edistämisen tarpeet.

Ensi vuoden talousarvion on tuettava pidemmän aikavälin kestävyysmurrosta ja varmistettava riittävä ohjaus ja resurssit Venäjä-riippuvuuden vähentämiseksi maatalouden lannoitteiden raaka-aineiden osalta parantamalla peltojen kasvukuntoa ja kehittämällä kotimaisten kierrätyslannoitteiden ja maanparannusaineiden tuotantoa, käyttöä ja arvoketjuja. Samalla edistetään maatalouden kannattavuutta, jonka heikko taso on johtanut myös siihen, että tilat kattavat kustannuksia metsien hakkuilla.

Metsätalouden vesistövaikutusten pienentämiseksi on kannustimia suunnattava myös vaihtoehtoisiin metsänkäsittelytapoihin (peitteinen, ekosysteemilähtöinen kasvatus) ja kokonaisvaltaiseen metsäsuunnitteluun erityisesti ojitetuissa suometsissä.

Lisäksi aluehallinnon viranomaisille on turvattava edellytykset maankäyttöön ja ojitukseen liittyvään valvonta- ja ohjaustyöhön kokonaisvaltaisempien ja kokonaiskestävämpien toimenpiteiden koordinoimiseksi sekä yksityisomisteisten alueiden suojelun edistämiseksi osana EU:n ennallistamisasetuksen toimeenpanoa.

Vesilaki tulee pikaisesti uudistaa 2000-luvun tarpeisiin, jotta niin maa- kuin metsätalouden toimintaedellytykset, huoltovarmuus ja puuntuotanto voidaan varmistaa. Hallituksen tulisi myös tarkastella muuta lainsäädäntöä ja päivittää sitä siltä osin kuin lainsäädännön heikkoudet mahdollistavat toimintaa, joka aiheuttaa jatkuvasti uutta ennallistettavaa ympäristössämme ja sitä kautta yhteiskunnallisia kustannuksia.

Alla hallinnonaloja koskevat erityishuomiomme.

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonala (pl 30)

Yleisessä selvitysosassa on toimintaympäristön kuvauksessa tunnistettu geopoliittinen tilanne ja yleiset muutostekijät maailman ja yhteiskunnan tilanteessa. Tilannekuvasta puuttuu kuitenkin maa- ja metsätalouden tarkastelu niiden rakenteellisen ja käytännön kestävyyden osalta. On välttämätöntä tunnistaa kestämättömät rakenteet (esim. resurssivirrat, tulonjako ja arvonmuodostus), käytännön olosuhteet ja toimintatavat,

(alkutuotannon edellytykset, tuotantopanosten käyttö, maankäyttö, viljely- ja metsänkäsittelytoimet), jotta niitä voidaan purkaa ja tilalle kehittää kestävämpiä rakenteita ja käytäntöjä. Kestävän kehityksen edistämiseksi talousarvion tulisi vahvemmin edistää elinkeinojen ja liiketoiminnan sisäistä muutosta hallinnon, valvonnan ja taloudellisten kannustimien kautta.

Maatalouden ja maaseudun kehittämisen tukien kohdentamisessa ja valvonnassa on varmistettava tuen tarkoituksenmukainen vaikuttavuus ja pysyvyys. Tulosperusteisten tukien käytön kokeilu luonnonhoidossa on tervetullutta, ja on tärkeää varmistaa, että käytettävät mittarit tukevat pysyvää positiivista muutosta. Tulosperusteisten tukien käyttöä kokeillaan myös METKA:ssa, mutta tukia kohdennetaan edelleen määräaikaisina esimerkiksi puronvarsille. Selvitysten mukaan kuitenkin vain noin puolet näistä sopimuksista jatkuvat kymmenvuotiskauden jälkeen, jolloin kohde hakataan. Tämä ei ole kustannustehokasta suojelua eikä valtion varojen käyttöä. Suomessa tulisi poistaa metsätaloudessa muutenkin kannattavien toimenpiteiden tukeminen kuten lannoitusten tuki ja muut kannattavat metsänhoidon toimenpiteet. Tuet tulisi kohdentaa kustannuksia aiheuttaviin ympäristötoimiin, kuten metsäsuunnitteluun ja toimenpiteisiin, joilla a) palautetaan talousmetsien vesitalous optimaaliseksi metsän kasvun sekä vesistö- ja ilmasto- päästöjen kannalta sekä b) tuetaan arvokkaiden elinympäristöjen säilyttämistä ja ennallistamista. Koska kohteita on paljon, tulisi keksiä uusia rahoittamisen keinoja ja mallia voisi ottaa BSAG:n ehdottaman politiikkasuosituksen mukaisesti ympäristökorvausrahastosta (Politiikkasuositukset metsätalouden vesistövaikutusten vähentämiseksi - Baltic Sea Action Group) joka ottaa mallia jo käytössä olevasta ympäristövahinkorahastosta.

Maaseudun kehittämistä koskevassa erityisessä selvitysosassa on hyvin tunnistettu kestävän maatalouden ja maaseutuyhteisöjen tekijät erityisesti ulkoisten tuotantoresurssien osalta, mukaan lukien lannoitteiden ja valkuaisaineen omavaraisuuden kasvattamisen monet hyödyt. Maatalouden kannattavuuden edellytysten varmistaminen sekä nuorten viljelijöiden tukeminen ja kannustaminen on tärkeää. Tästä tarkastelusta puuttuu kuitenkin maaperä, peltomaa, viljelijän tärkeimpänä tuotantotekijänä ja sen tosiasian tunnistaminen, että peltomaan kasvukunnolla on ratkaiseva merkitys siinä, miten onnistumme kasvattamaan maatalouden kannattavuutta ja pienentämään ilmasto- ja ympäristöjalanjälkeä sekä tuontiriippuvuuteen liittyviä riskejä. Luomutuotannon tukeminen on kannatettavaa, mutta luomuviljelyn pinta-ala on viime vuosina vähentynyt eikä näkyvissä ole merkkejä, että luomutuotanto olisi lähdössä merkittävään kasvuun. Tästä syystä meidän olisi kohdistettava toimia erityisesti luomun ulkopuoliseen tuotantoon sekä ympäristöhyötyjen tarkempaan laskentaan, jotta tuotantosuunnasta riippumatta kestävämmille toimille voitaisiin laskea myös viljelijää konkreettisesti hyödyttävä lisäarvo.

Ympäristöministeriön hallinnonala (pl 35)

Ympäristön- ja vesienhoidon tehokas edistäminen ja varojen kustannustehokas käyttö edellyttää poikkihallinnollista koordinointia ja yhteistyötä mm. maa- ja metsätalouden hallinnon alan sekä aluehallinnon kanssa. Tämä on huomioitava nyt pienentyvien määrärahojen tilanteessa. Tässä tilanteessa olisi myös varmistettava Saaristomeren valuma-alueen pilotin mahdollisimman laadukas toteutus ja arviointi, jotta sen tulokset olisivat skaalattavissa laajemmin. Hankkeiden rahoituksessa tulisi painottaa entistä enemmän hankkeita, jotka skaalaavat toimenpiteitä laajemmalle alueella, nykyisen toimenpiteiden lukumäärään keskittyvän tuen sijaan. Rahoituksen ollessa niukkaa, tulisi rahoitusta kohdentaa vaikuttavimpiin toimenpiteisiin.

METSO-tavoite nousee 3 200:sta 5 000 hehtaariin, mutta rahoitus on samalla tasolla kuin edellisinä vuosina (mom 35.10.63). Helmikuussa julkaistu arviointiraportti (Horne ym., 2025) totesi suuren kuilun suojeltavien hehtaarien ja METSO-rahoituksen välillä. Myös maanomistajien kiinnostus suojeluun puoltaisi suurempaa rahoitusta suojeluohjelmaan. Suojelutavoitteiden kanssa ristiriidassa ovat myös Metsähallituksen tulos- ja tuloutustavoitteiden nosto (mom 30.64) ja vanhojen metsien löysät suojelukriteerit, jotka johtavat

luonnonarvoiltaan arvokkaiden metsien hakkuuseen. Suojelun rahoitukseen tulee löytää uusia keinoja myös yksityiseltä sektorilta BSAG:n ehdottaman rahaston lisäksi.

Lopuksi: Itämeren tila kertoo maan käytön ja biotalouselinkeinojen kestämättömyydestä

Itämeren tilan parantamisen kannalta on oleellista tunnistaa rehevöitymisen ja ilmastonmuutoksen yhteys. Maankäyttö, ojitus, peltomaan kunto sekä viljely- ja metsänkäsittelytoimet vaikuttavat ravinne-, hiili- ja kiintoainekuormitukseen rannikkoalueilla, saaristossa ja meren pohjassa. Itämeren pohjan kuollut alue on laajimmillaan (2018) ollut jo lähes Irlannin kokoinen. Kuormituksen lähteet eivät rajoitu pelkästään Saaristomeren valuma-alueelle, ja käytäntöjen muuttamista on edistettävä sekä viljelijöille ja metsänomistajille kohdennetuilla taloudellisilla kannustimilla, teollisuuden ja kaupan vastuullisuustoimilla, viranomaisten resursseja, koordinointia ja osaamista kasvattamalla, eri toimijoihin kohdistuvalla informaatio-ohjauksella läpi arvoketjujen sekä lainsäädännön uudistuksilla (metsälaki, vesilaki, CAP). BSAG:n suositukset mm. vesilain päivittämisen osalta löytyvät marraskuussa 2024 julkaisemistamme toimenpidesuosituksista metsätalouden vesistövaikutusten pienentämiseksi.

Kaikkiaan budjettia tulisi tarkastella myös siitä näkökulmasta, kuinka paljon julkisia varoja ohjataan – suoraan ympäristöä kuormittavien tukien lisäksi – elinkeinotoiminnan haittojen korjaamiseen ja ennallistamiseen (esim. vesienhoidon toimenpiteet, elinympäristöjen ennallistaminen) sen sijaan, että ohjataan kestävämpiin elinkeinoihin taloudellisella ja lainsäädännöllisellä ohjauksella. Toisaalta on hyvä, että pyritään ohjaamaan suojelutoimiin myös yksityistä rahaa. Yksi malli voisi olla edellä mainittu metsänsuojelurahasto, josta korvattaisiin maanomistajalle vesistöjen varsien ja muiden arvokkaiden luontokohteiden suojelu. Varat kerättäisiin puuta käyttävältä teollisuudelta, polttolaitoksilta ja pysyvää metsäkatoa aiheuttavalta toiminnalta (energiantuotanto ja energiainfra, rakentaminen).

Vuonna 2026 on välttämätöntä kiihdyttää kestävyyssiirtymää ja ohjata siihen sektorit ylittävällä kokonaisvaltaisemmalla tarkastelulla ja toimilla. Kestävän yhteiskunnan rakentaminen pohjaa tutkittuun, monialaiseen tietoon, joten on tärkeää varmistaa sekä ympäristö- että muiden hallinnon alojen alla toimiville tutkimuslaitoksille edellytykset kansainvälisesti vertailukelpoisen huippututkimuksen, sekä kestävyyssiirtymää palvelevien uusien tutkimuskokonaisuuksien edistämiseksi. Niin ikään siirtymässä tarvitaan kokonaan uudenlaista ajattelua, ohjauskeinoja sekä teknisiä, taloudellisia ja sosiaalisia innovaatioita, joiden synnyttäminen ja pilotointi tulisi olla systemaattista, jatkuvaa ja monialaista. Esimerkiksi ekosysteemitilinpitoa pitää kehittää ja sen käyttöä laajentaa. Ennen kaikkea tulee varmistaa tutkimustiedon hyödyntäminen päätöksenteossa.

Haluamme lopuksi korostaa, että niukkojen resurssien tilanteessa oleellista on sektorien välinen koordinointi ja tukien ja suojelurahojen priorisointi arvokkaimpiin kohteisiin ja vaikuttavimpiin toimiin. Tässä tulisi huomioida myös mahdollisuus ja todennäköisyys sille, että saavutettu positiivinen vaikutus jää pysyväksi.

Espoossa 13. lokakuuta 2025

Baltic Sea Action Group
(Elävä Itämeri säätiö, sr.)

puolesta

Kaj Granholm
projektipäällikkö
+358 46 85 09 208
kaj.granholm@bsag.fi